

РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

УДК 378.147.=111

Биконя О. П.

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті вирішується проблема використання системного підходу під час організації самостійної позааудиторної роботи студентів у навчанні англійської мови. Розглядаються поняття "підхід", "системний підхід", як можна організувати самостійне позааудиторне англомовне навчання студентів, використовуючи системний підхід. У статті визначається, що системний підхід у ході розв'язання проблеми організації самостійної позааудиторної роботи студентів під час оволодіння ними англомовною комунікативною компетентністю може виступати, як загальна концептуальна основа; як науковий метод; як методологія проектування; як метод аналізу; як системне управління навчальною позааудиторною діяльністю студентів. Також у статті розглядаються функціональні компоненти та основні принципи системного підходу під час вирішення вищезазначеної проблеми.

Ключові слова: системний підхід, самостійна позааудиторна робота, студенти, англійська мова.

Глобальні тенденції розвитку сучасного українського суспільства висувають нові вимоги перед вищою освітою, зокрема в оволодінні англійською мовою (АМ), що відіграє вирішальну роль у становленні майбутнього фахівця економічної галузі. Згідно з Проєкт Концепцією розвитку освіти на період 2015-2025 років освіта майбутнього фахівця має, по-перше, перетворитися на ефективний важіль економіки знань, на інноваційне середовище, у якому студенти отримують навички і вміння самостійно оволодівати знанням протягом життя та застосовувати це знання в практичній діяльності, по-друге, продукувати індивідів, здатних забезпечити прискорене економічне зростання і культурний розвиток країни, свідомих, суспільно активних громадян, конкурентоспроможних на європейському і світових ринках праці, і по-третє, стати реальною гарантією забезпечення високих соціальних стандартів [11]. Це зумовлює значні зміни в організації освіти, і насамперед, в організації самостійної позааудиторної роботи (СПР) у оволодінні АМ, виборі змісту, форм і методів навчання АМ.

Новітній пошук у самостійному позааудиторному навчанню АМ слід робити на основі фундаментальної наукової концепції, філософських засадах освіти, відповідно вимогам часу і методологічних підходах. Щодо терміну "методологічний підхід", то вслід за І.Л. Бім та Л.Я. Зенею, розуміємо його як найзагальнішу вихідну концептуальну позицію, відштовхуючись від якої дослідник (свідомо чи несвідомо) розглядає більшість інших своїх концептуальних положень [2; 4]. В основі підходу лежить одна вихідна ідея.

Особливого значення у дослідженні набуває *системний підхід*. Слід зазначити, що системний підхід у навчанні застосовується в багатьох сучасних наукових розробках (І. В. Блауберг, Н. І. Бойко,

А. У. Варданян, Г. А. Варданян, В. П. Кузьмін, П. І. Підкасистий, В. М. Садовський, Б. С. Українцев, П. Т. Фролов, Е.Г. Юдін та ін.). Сутність цього підходу в тому, що СПР є педагогічною системою, яка включає структурні й функціональні компоненти. Цей підхід зорієнтовує теоретика і практика на необхідність підходу до аналізу явищ життя як до систем, які мають визначену структуру і свої закони функціонування.

Отже, *метою* статті є розглянути системний підхід до вирішення проблем організації самостійної позааудиторної роботи студентів у навчанні англійської мови.

У науковій літературі зустрічаються різні трактування суті та значення системного підходу. Якщо досліджувати пізнавальне значення системного підходу, то цей підхід являє собою дослідження способів організації елементів системи в єдине ціле і взаємодію процесів функціонування системи, її підсистем і елементів. На практиці він реалізує закони діалектики цілісного дослідження явищ і процесів у всій складності взаємозв'язків і розвитку [9]. Використання системного підходу пов'язане з необхідністю чіткого визначення мети дослідження, структури системи, тобто встановлення сукупності зв'язків між елементами системи, що відображають їх взаємодію. Структура може вивчатися ззовні, з точки зору складу окремих підсистем і відношень між елементами, а також зсередини, коли аналізуються окремі властивості як складових, так і системи як цілого, тобто вивчаються функції системи [9].

Зазначимо, що П. І. Підкасистий визначає самостійну роботу в загальному вигляді як систему, що включає такі основні елементи: 1) змістову частину (знання); 2) оперативну (різноманітні дії, оперування вміннями, прийомами); 3) результативну (нові знання, способи розв'язування; новий соціальний досвід, ідеї, погляди та якості особистості) [10, с. 108].

Що стосується самостійної роботи, тобто СПР, то вона виконується студентом вдома, у лабораторії (комп'ютерному класі), у бібліотеці тощо, а отже, важко піддається контролю і систематизації, хоча і є найважливішим показником рівня його самостійності. Для успішного вирішення завдань професійно-педагогічної підготовки майбутніх студентів найбільш доцільним підходом до організації СПР студентів є системний підхід, оскільки позааудиторна діяльність належить до категорії систем, тобто цілісних утворень, що складаються із взаємопов'язаних елементів. СПР – це не лише засіб зростання інтелектуального потенціалу, професійної культури, платформа формування відповідальності, оволодіння засобами самоактуалізації, самовиховання, самоосвіти [8], а й форма навчання, яка вирішує конкретні завдання в конкретній навчальній ситуації; виробляє у студента психологічну установку на самостійне поповнення своїх знань і умінь під час вирішення поставлених завдань; сприяє формуванню у студента необхідного обсягу знань, умінь і навичок, що є поштовхом до просування вищих рівнів розумової діяльності; є важливою умовою самоорганізації, самодисципліни студента; забезпечує педагогічне керівництво самостійною навчальною діяльністю студента у процесі навчання [1, с. 3-6].

Такий підхід до СПР дозволяє зняти суперечність між зовнішньою обумовленістю у навчальному процесі й суттю, яка зумовлює розвиток та оптимальне виявлення в діяльності студента пізнавальної активності і самостійності, розвиток його пізнавальних здібностей.

Організація СПР забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної дисципліни. Методичні матеріали для СПР студентів повинні передбачати можливість проведення ним самоконтролю за рівнем розуміння і засвоєння навчального матеріалу [3]. Так, завдяки застосуванню ІКТ у самостійному позааудиторному навчанні студентів АМ можна вирішити цю проблему. Між тим передбачається системність знань, засобів та прийомів діяльності з іншомовним матеріалом, широке застосування різнорівневних професійно орієнтованих завдань для СПР студентів з наступним аналізом результатів їх виконання; систематичний контроль і самоконтроль, дієва допомога студентам під час СПР; відносини між студентом і викладачем і чіткий розподіл функцій між учасниками навчального процесу; та управління навчальним процесом із застосуванням ІКТ, таблиці планування та досягнень студента, мовний портфель, таблиці спостереження тощо, передусім засобів зворотного зв'язку.

Враховуючі дослідження щодо системного підходу, особливо під час організації самостійного навчання [5, с. 252-267; 6, с. 3-14; 7], до функціональних компонентів ми відносимо *організаційний* (організаторські вміння (реалізувати план діяльності)), *конструктивний* (конструктивні вміння (створювати реальну модель спланованої діяльності)), *проектувальний* (проективні вміння (прогнозувати, створювати об'єкт як певну цілісність в уяві, визначати прогноз професійної діяльності)), *комунікативний* (комунікативні вміння (спілкуватися з іноземними партнерами АМ)), *гностичний (дослідницький)* (гностичні вміння (пізнавати, аналізувати вивчати, оцінювати тощо)) та *креативний (творчий)*, які є взаємозалежними для суб'єктів процесу навчальної діяльності.

Зазначимо, що функції викладача та студентів і зміст компонентів їх діяльності у ході здійснення СПР є різними, оскільки під час СПР у навчанні АМ відбувається не лише безпосередня взаємодія викладача й студента, але й опосередкована, що здійснюється через зміст самостійного позааудиторного оволодіння англомовними компетентностями засобами. Таким чином, саме системний підхід дозволяє розглядати СПР студентів у навчанні АМ як цілеспрямовану, педагогічно обумовлену навчальну діяльність студента.

Вирішення проблеми організації СПР у навчанні АМ з використанням системного підходу має відбуватися у макро та мікростадіях.

У макростадії на базі даних про структуру та процеси, що відбуваються в системі, та зовнішнього середовища будують модель цього середовища, виявляють ресурси та обмеження для майбутньої

системи, визначають критерії побудови майбутньої системи, формують модель системи і обирають стратегію поведінки системи.

Щодо мікростадії, то вона буде залежати від конкретності проблеми самостійного позааудиторного навчання АМ. На цій стадії визначаються основні характеристики системи, певні завдання й тактика їх розв'язання, використання допоміжних засобів під час організації СПР, оцінюються витрати часу, а також проводиться здійснювати коригування дій, враховуючі різні рівні автономії, які запропоновані студентам у самостійному позааудиторному навчанні.

У системному підході організація СПР студентів у навчанні АМ – це постійний процес протягом самостійного позааудиторного навчання, який може бути забезпечений лише цілою системою принципів, різноманітних методичних форм, що послідовно підводять студентів до сприяння створення певного (усного та письмового) продукту ДАМ.

Враховуючі дослідження принципів системного підходу [6, с. 3–14; 9; 12], у своєму дослідженні ми виділяємо: принцип системності (коли явище об'єктивної дійсності, яке розглядається з позицій закономірностей системного цілого та взаємодії складових його частин, утворює особливу гносеологічну призму або особливе "вимірювання" реальності); принцип пропорційно-послідовного просування стадіями, етапами і напрямками розв'язання проблеми; принцип співвідношення окремих рівнів ієрархії в системі; принцип цілісності окремих етапів вирішення проблеми з позицій єдиної мети; принцип взаємодії суб'єкта та об'єкта пізнання; принцип взаємопов'язаності практичної діяльності, пізнання та комунікації; принцип поняттєво-концептуалізуючої та тлумачної діяльності; принцип взаємозв'язку пізнавальної діяльності й творчого процесу.

Виходячи з цих принципів, відповідно до мети розв'язання проблеми, відбувається компонування окремих складових в єдине ціле, враховуючи поняття системи і її властивості. Коли мета сформульована якісно, тоді вона характеризується більшою змістовністю. При кількісному визначенні мети виникає цільова функція, яка точно відображає найсуттєвіші фактори, що впливають на вирішення проблеми.

Отже, необхідно керуватися принципами, розглядаючи їх як конкретні рекомендації до втілення в життя системи основних законів і стратегічних цілей. Розвиток самостійної особистості – одне з основних завдань професійної освіти на сучасному етапі.

Системний підхід у ході розв'язання проблеми організації СПР студентів під час оволодіння ними англійською комунікативною компетентністю може виступати, як загальна концептуальна основа; як науковий метод; як методологія проектування; як метод аналізу; як системне управління навчальною позааудиторною діяльністю студентів.

Використання системного підходу в аспекті загальної концептуальної основи полягає в тому, що системи, взяті із найрізноманітніших галузей, мають чимало спільних властивостей (закон ізоморфізації) [9]. Узагальнення закономірностей системи відбувається з урахуванням способу організації системи, засобів отримання, передачі, обробки, виходу і збереження інформації, а також функціонування системи, тобто поведінки або реагування на різні сигнали із зовнішнього середовища. Рівень загальності може бути підвищеним, якщо використовувати фахову термінологію, певні загальні позначення тощо. Підвищення рівня загальності можна досягнути надходженням предметних областей, де одні і ті ж моделі описують те, що ззовні є як цілком не зв'язані між собою явища.

Згідно з Б. М. Мізюком, однією з задач системного підходу є знаходження взаємозв'язків між методами пошуку розв'язання різноманітних задач, що дозволяє розширити сферу застосування методів навчання і полегшити розуміння нових явищ [9]. Отже, з цієї позиції завдання системного підходу полягає в узагальненні знань, що отримані в одних галузях, але поширюються в інші сфери і проблеми.

Системний підхід є логічним продовженням наукового методу, оскільки цей метод обґрунтовує фізичну природу різноманітних явищ, доповнюються іншими методами, які б пояснювали явища в живих системах. Услід за Б.М. Мізюком, вважаємо, що в ролі цього методу виступає системний підхід, який з якісно нових позицій підходить до виміру, пояснення, доведення і перевірки різноманітних гіпотез [9].

З позицій проектування системний підхід доцільно використовувати у дослідженні організації СПР студентів у навчанні АМ, тобто системи, що має певну мету на отримання позитивних результатів у самостійному позааудиторному навчанні АМ і створення методики організації самостійного позааудиторного навчання АМ з використанням певного засобу навчання, насамперед, ІКТ.

Системний підхід включає системне управління самостійною позааудиторною навчальною діяльністю студентів у вивченні АМ. Передбачається можливість ефективного планування цієї діяльності, впровадження нових технологій навчання та керування ними. Причому необхідно враховувати призначення і структуру організації СПР у навчанні АМ, яка розглядається як єдине ціле. Управління організацією СПР під час оволодіння певними англійськими компетентностями повинно проводитись з позицій загальної ефективності цієї організації.

Методичним змістом цього підходу є врахування організаційного, конструктивного, проектувального, комунікативного, гностичного (дослідницького) та креативного (творчого) компонентів; макро та мікростадій організації СПР у навчанні АМ; принципів системності; пропорційно-послідовного просування стадіями, етапами і напрямками розв'язання проблеми; співвідношення окремих рівнів ієрархії в системі; цілісності окремих етапів вирішення проблеми з позицій єдиної мети; взаємодії суб'єкта та об'єкта пізнання; взаємопов'язаності практичної діяльності, пізнання та комунікації; поняттєво-концептуалізуючої та тлумачної діяльності; взаємозв'язку пізнавальної діяльності й творчого процесу.

Таким чином, під час вирішення проблеми організації СПР студентів у навчанні АМ необхідно реалізовувати системний підхід, де передбачається дослідження способів організації елементів системи в єдине ціле і взаємодію процесів функціонування системи, її підсистем і елементів самостійного позааудиторного навчання студентів АМ.

Подальшими напрямками нашого дослідження буде обґрунтування рефлексивного підходу під час вирішення проблеми організації СПР студентів у навчанні АМ з використанням ІКТ.

Використані джерела

1. Акімова О. М. Роль позааудиторної самостійної роботи студентів на сучасному етапі розвитку педагогічної практики / О. М. Акімова // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: зб. наук. пр. – Х., 2008. – Вип. 28. – С. 3–6.
2. Бим И. Л. Теория и практика обучения немецкому языку в средней школе : проблемы и перспективы : учеб. пособие [для студ. пед. ин-тов по спец. №2103 "Иностр. яз."] / И. Л. Бим. – М. : Просвещение, 1988. – 256 с.
3. Закон України Про вищу освіту: [Електронний ресурс] від 01.07.2014 № 1556-VII. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>.
4. Зеня Л. Я. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до навчання іноземних мов учнів профільної школи : моногр. / Л. Я. Зеня. – Горлівка : Вид-во ГДПІМ, 2011. – 436 с.
5. Королюк О.М. Організація самостійної роботи майбутніх учителів математики: системний підхід // Професійна педагогічна освіта: системні дослідження : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – С. 252-267.
6. Кузьмин В. П. Исторические предпосылки и гносеологические основания системного подхода // Психологический журнал. – 1982. – Т. 3. – № 3. – С. 3–14.
7. Кузьминский А. И. Педагогическое мастерство преподавателя высшей школы и его влияние на качество обучения: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.intellect-invest.org.ua/rus/pedagogeditionse-magazinepedagogical_science_vyuski_n2_2010_st_12/?print
8. Курлянд З. Н. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін.; за ред. З. Н. Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
9. Мізюк Б.М. Системне управління: Монографія / Б.М. Мізюк. – Львів: Вид-тво Львівської комерційної академії, 2004. – 388 с.
10. Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: теоретико-экспериментальное исследование / Павел Иванович Пидкасистый. – М. : Педагогика, 1980. – 240 с.
11. Проект Концепції розвитку освіти на період 2015-2025 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/news/43501/>
12. Солдатенко М. М. Теорія і практика самостійної пізнавальної діяльності : [монографія] / Микола Миколайович Солдатенко. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. – 198 с.

Вуконца О.

THE SYSTEM APPROACH TO SOLVING THE PROBLEMS OF INDEPENDENT EXTRACURRICULAR WORK OF STUDENTS LEARNING ENGLISH

This article deals with the problem of using a systematic approach in the organization of independent work of students in extracurricular learning English. The concepts of "approach", "systematic approach" as possible to organize an independent English-language learning out of class work of students using a systematic approach. The article specifies that a systematic approach of resolving problems of the organization of independent work of students during their mastery of the English language communicative competence can act as a general conceptual framework; as the scientific method; as design methodology; as a method of analysis; management training system as extracurricular activities of students. This article describes the functional components of the system approach in the organization of independent work of students in extracurricular learning English. It is said that solving problems of organization of independent work of students in learning English using a systematic approach should be in the macro and micro stages. As for macro stage it is based on the structure and processes in the system, the environment and building a model of this environment, identifying resources and constraints for future system, determining the criteria for construction of the future system, forming a model of the chosen strategy and system behaviour. As for the micro stage, it is identified the key characteristics of certain tasks and tactics of their solution, the use of aids in the organization of independent extracurricular work, estimated waste of time and making adjustments to actions carried out, taking into account different levels of autonomy proposed to students in extracurricular self-study. Also this article suggests basic principles of the system approach in solving the above-mentioned problem.

Key words: systematic approach, independent extracurricular work, students, learning English.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2016